

УДК 343.98

Т. В. Будко
доктор юридичних наук, професор
головний науковий співробітник (наукової установи)

*Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

ПОНЯТТЯ ПРОПАГАНДИ: ЮРИДИЧНИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто особливості тлумачення поняття пропаганди в юриспруденції та у судово-лінгвістичній експертизі. На прикладах існуючих визначень певних різновидів пропаганди показано розбіжності у зазначених тлумаченнях, невиправдані звуження і, навпаки, розмитість змісту, які закладені законодавцем або правниками у поняття «пропаганда». Запропоновано авторське визначення загального змісту пропаганди, поняття деструктивної пропаганди, а також авторські визначення пропаганди війни, пропаганди расової, національної, релігійної нетерпимості, пропаганди вживання шкідливих для здоров'я людини засобів, речовин, пропаганди самогубства, деякі уточнення у визначення пропаганди культу насильства і жорстокості.

В умовах сучасної соціально-політичної ситуації в Україні вирішення питання наявності і конкретизації виду пропаганди у виступах, публікаціях, інтерв'ю та інших мовленнєвих джерелах інформації стало одним із найактуальніших для судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи. Зокрема, спочатку оперативні підрозділи, а потім і слідчі органи, суди, відповідно, з метою виявлення ознак правопорушення або здійснення правової кваліфікації матеріалів постійно звертаються по допомогу до експертів щодо розпізнання об'єктивного змісту мовленнєвих текстів на предмет наявності в них пропаганди війни, пропаганди расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості, пропаганди культу насильства і жорстокості, пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів тощо. При цьому поняття пропаганди, яким оперують юристи, з одного боку, та експерти-лінгвісти, з іншого, не зовсім збігаються, і виникають проблеми при наданні правової кваліфікації матеріалам після отримання висновку експерта. Іноді доходить до казусів як в юридичному, так і в лінгвістичному сенсах.

Наприклад, поширення, роз'яснення з певною деталізацією та повторюваністю ідей 1) необхідності висування ультиматумів Україні під час переговорів у Мінську з погрозами бомбувати, знешкоджувати, знищувати, застосовувати ракетно-ядерні засоби, 2) необхідності ввести війська в Україну, щоб визволити її від «хунти», злочинної київської влади, окупувати Україну, створити на південно-східній території України нову державу Новоросію, допомогти ДНР та ЛНР, взагалі визволити споконвічно руські землі на тери-

торії України (Донбас, Луганськ, Чернігів, Одесу, Крим, південно-східний регіон в цілому), щоб географічно повернутися до кордонів Російської Імперії, з лінгвістичної точки зору є пропагандою агресивної війни, а з юридичної, за відсутності у досліджених виступах закликів, не є такою пропагандою. Як це може бути?

З юридичної точки зору пропаганда війни, з огляду на ст. 436 Кримінального кодексу України, — публічні заклики до агресивної війни або до розв'язання воєнного конфлікту. Заклики в граматиці української чи російської мови обмежені певними визначальними морфологічними, синтаксичними та іншими елементами, під які не підпадають роздуми, міркування і тому подібне, виражені стверджувальними реченнями чи складними реченнями з підрядними умови тощо. Так, висловлювання *«Единственным способом стабилизации ситуации в Украине я считаю введение русских войск на территорию Донбасса с последующим захватом Киева и изгнанием из нее хунты»*, не зважаючи на очевидність свого змісту, не є закликом з позиції граматики і тому не є пропагандистським з позицій чинного КК України — це висловлювання особистої думки.

Пропаганда расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості розглядається у науково-практичних коментарях до ст. 161 КК України як складова визначення поняття розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті. При цьому ані форма вираження, ані якісь інші ознаки такої пропаганди не уточнюються. З огляду на такий коментар властивий кожній релігії постулат про її виключну істинність є пропагандою релігійної винятковості. І таке розуміння пропаганди винятковості неабияк відбивається на практиці: експерти-лінгвісти, фахівці у галузі релігієзнавства на сьогоднішній день завалені виданнями релігійного характеру всіх напрямів і течій для вирішення питання щодо наявності в них пропаганди релігійної винятковості і нетерпимості.

За ст. 1 («Визначення термінів») Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів — публічне заперечення, зокрема через засоби масової інформації, злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, поширення інформації, спрямованої на виправдання злочинного характеру комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті, виготовлення та/або поширення, а також публічне використання продукції, що містить символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів [4].

Взагалі-то заперечення — це заява про незгоду з чимось, доказ проти чогось, спростування чого-небудь, невизнання доцільності чогось [2, с. 411]. Висловлювання позитивних оцінок, характеристик щодо якихось аспектів існування згаданих режимів, діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях вже є певним запереченням, спростуванням категорично визнаного законом *злочинного* характеру цих режимів.

За логікою такого визначення розповсюдження будь-якого позитивного згадування, наприклад, про науково-технічні, економічні, культурні досягнення нашого суспільства в період панування тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, будь-яких позитивних сторін суспільного життя при тоталітарному режимі, публічне висловлювання згоди з якимись складовими ідеології комунізму, нацизму, розповсюдження гасел того періоду, будь-яке схвальне цитування висловлювань лідерів та ідеологів комунізму, нацизму буде запереченням, спростуванням злочинного характеру комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і їх пропагандою. Таке надто широке визначення пропаганди в законі призводить до того, що сам факт цитування робіт, виступів Володимира Леніна, Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, Адольфа Гітлера, Йозефа Геббельса, інших лідерів, ідеологів комунізму, націонал-соціалізму, фашизму та розповсюдження їх у ЗМІ багатьма експертами, оперативними співробітниками, слідчими вважається пропагандою комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів.

Наведу приклади деяких гасел, широко розповсюджених в період панування комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, відповідно, в Україні та в Німеччині:

1) *«Миру — мир!»*, *«Человек человеку — друг, товарищ и брат!»*, *«Пролетарии всех стран, объединяйтесь!»*, *«Мы не хотим войны!»*, *«Кадры решают всё»*, *«Всё ради человека, всё на благо человека»*, *«За высокую боевую готовность и твердый воинский порядок!»*, *«Сохранять, осваивать, преумножать!»*, *«Нет националистическому экстремизму!»*, *«Строго храни государственную тайну!»* тощо;

2) *«ARBEIT MACHT FRE!»* (*«Праця робить вільним»*), *«SIEG UM JEDEN PREIS!»* (*«Перемога будь-якою ціною!»*), *«DEUTSCHLAND ÜBER ALLES»* (*«Германія превьше всего»*), *«JEDEM DAS SEINE»* (*«Кожному своє»*) тощо.

Самі по собі ці гасла не містять ніякої злочинної складової, навпаки, вони є позитивними, гуманними, патріотичними, філософськими за своїм об'єктивним змістом.

Наведу також приклади деяких загальновідомих висловлювань лідерів комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та ідеологів комунізму, нацизму:

1) *«Больших слов нельзя бросать на ветер»*, *«Учиться, учиться и ещё раз учиться!»*, *«Прямая политика — самая лучшая политика. Принципиаль-*

ная політика — самая практичная політика», «Государство — это есть машина для поддержания господства одного класса на другом», «Абстрактной истины нет, истина всегда конкретна» (В. І. Ленін); «Економіка должна быть экономной», «На раскачку у нас времени нет. Надо работать, надо делать дело» (Л. І. Брежнев); «Піддавай все сумніву!» (Карл Маркс) тощо;

2) «Найгірший ворог будь-якої пропаганди — інтелектуалізм», «Май мужність жити у небезпеці!», «Щоб у брехню повірили, вона має бути жахаючою» (в інших перекладах — «страхотливою»), «Людина була і залишається твариною. З низькими чи високими інстинктами. З любов'ю та ненавистю. Але твариною вона залишається завжди», «Я не боюся втратити голову: я боюся втратити обличчя», «Большевизм, являющийся на самом деле нападением на мир личности, делает вид, будто он является светочем разума» (Йозеф Геббельс); «Якщо казати неправду достатньо довго, достатньо голосно і достатньо часто, люди почнуть вірити», «...для нас існує лише одна доктрина — народ і вітчизна», «Нема такої нації, яка не могла б відродитися» (Адольф Гітлер) тощо.

Як бачите, самі по собі ці висловлювання є привабливими, розумними, мудрими, може, дискусійними, але не злочинними.

У радянські часи про західних філософів, ідеологів капіталістичної моделі побудови економіки та суспільного життя дізнавалися лише за переказами вузького кола особливо довірених фахівців, які мали доступ до західної літератури, інших джерел інформації. З такими надто широкими тлумаченнями понять у законах ми можемо дійти до того, що, як у радянські часи, нове покоління вивчатиме не справжню, а однобічно переписану історію, читатиме радянську чи за часів Російської Імперії літературу з відповідними купюрами або короткий зміст творів у переказі, так би мовити, для загальної ерудиції.

Вихід із ситуації, на мою думку, — свідомо звузити характеристику «злочинний» з такої, що описує тоталітарні режими в цілому, до тієї, що стосується лише злочинних проявів, конкретних злочинів, заподіяних цими режимами, тобто, вирішуючи питання про наявність відповідної пропаганди, зосередитися на виявленні виправдувань голодомору, юдофобії, масових репресій, розстрілів, переслідування інакомислячих, на знеславленні національно-визвольної боротьби українського народу тощо.

Пропаганда культу насильства і жорстокості — вихвалання застосування грубої фізичної сили як засобу вирішення конфліктів між людьми, сповідування жорстокості і насильства як необхідних умов життєдіяльності суспільства, смакування подробиць вбивств, наявність натуралістичних і детальних зображень та описань знущань, тортур, кривавих розправ, жаків, вампіризму, садизму, розкриття технології насильства і вбивств, методів виготовлення та використання пристосувань для катування тощо [Науково-практичні коментарі до ст. 300 КК України: 6; 7; 8]. За такого визначення розповсюджені зараз видання з історії катування, ілюстровані малюнками, схемами засобів катування разом з детальним описом їх дії і наслідків для

людини, музеї, де зібрані різні знаряддя, які застосовувалися для катування, тортур, і де проводять екскурсії на цю тему, пропагують насильство і жорстокість. І вітчизняні засоби масової інформації, які кожного дня по декілька разів розповідають нам про вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, статеві злочини, знущання над тваринами, інші види насильства, демонструючи місця вчинення злочинів, деталізуючи спосіб їх вчинення тощо, також пропагують насильство і жорстокість.

Раніше я неодноразово проводила експертизи друкованих матеріалів, інтернет-публікацій на предмет наявності в них пропаганди наркоманії, наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, але потім це питання якось раптово зникло з експертної практики. На свій великий подив, дізналася, що в нашій європейській, цивілізованій державі взагалі не передбачена відповідальність не тільки за таку пропаганду, а й за рекламу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (тут не мається на увазі використання останніх у медичних цілях). Є певні проекти щодо внесення змін у чинне законодавство з цього приводу, лунають поодинокі пропозиції кримінологів, правників щодо введення кримінальної або адміністративної відповідальності за вказану пропаганду, але з самого початку в цих проектах, позиціях закладається суттєва помилка — здебільшого дану пропаганду ототожнюють з рекламою та закликами до споживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рекламу» реклама — інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару. За тлумачним словником української мови рекламувати означає популяризувати що-небудь, повідомляти про щось (товари, видовища, послуги і т.ін.) з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників і т.ін. [2, с. 1210–1211]. Очевидно, що критеріїв формування обізнаності, інтересу, привернення уваги не достатньо, щоб ототожнити рекламу з пропагандою, за яку була б передбачена відповідальність. Будь-яка телевізійна передача, де розповідається про боротьбу з розповсюдженням наркотичних засобів із вказівкою на їх види, властивості, про динаміку їх поширення серед певних верств населення, відносну простоту їх здобування, про ціни на цей товар, містить, за таким визначенням, складові реклами наркотичних засобів. Не можна дорівнювати пропаганду наркоманії, наркотичних, психотропних речовин та їх аналогів і до закликів вживати наркотики тощо. Тоді демонстрація переваг яскравого стану наркотичного сп'яніння над сірістю, рутинною буденного життя, розповідь про те, якою вільною від всіх неприємностей, проблем стає людина у такому стані, які творчі пориви відчуває, і таке інше не будуть вважатися зазначеною пропагандою.

Поступово в експертній практиці з'являються і питання щодо наявності пропаганди сепаратистського спрямування (поняття, яке не використовується

у КК України), взагалі антиукраїнської пропаганди. Шановні колеги, кому за 45, останнє нічого не нагадує?

Що таке «сепаратистське спрямування»? А це як релігійне, політичне, неонацистське, насильницьке спрямування, тобто не релігія, не політика, не неонацистська ідеологія, не насилля, а щось навколо них, поряд з ними, чимось нагадує їх, перетинається якимись ознаками. А антиукраїнська пропаганда включає все, де йдеться про події, вчинки, явища, де міститься критика, які негативно представляють українську історію, культуру, традиції, звичаї, національні особливості, взагалі будь-яку альтернативну думку, яка не схвалює чогось в Україні, псує імідж України у міжнародному середовищі тощо.

Антиукраїнською пропагандою сепаратистського спрямування, наприклад, вважається згадування у виступах, публікаціях факту існування на нашій сьогоденній території Новоросії і якихось позитивних подій на той час (побудови портів, міст, розвитку міжнародних зв'язків, певної політико-економічної автономності). Антиукраїнською пропагандою, яка паплюжить історію українського національно-визвольного руху, вважається згадування сумнозвісних подій стосовно польського населення на Волині. Антиукраїнською пропагандою, яка ганьбить сучасну владу, принижує її міжнародний авторитет, вважається критика її дій, висміювання певних вчинків, поведінки її лідерів. В нашій історії були часи, коли ув'язнювали за анекдот про Сталіна, коли замовчували багатотисячні поховання замордованих у підвалах НКВС, коли викреслювалися всі сторінки літератури, мистецтва, науки, тієї ж історії, національної самобутності, які суперечили, йшли врозріз з поняттям новоствореної соціальної спільноти — радянським народом, з виключно позитивним іміджем СРСР. І це називалося боротьбою з антирадянською пропагандою. В кожного народу є свої неперевершені досягнення і є свої темні плями, і не одразу сформувалися теперішні територіальні кордони держав, і завжди знаходилися ті, хто критикував, висміював владу навіть при тоталітарних режимах. На мою думку, у таких випадках якась кримінальна чи адміністративна відповідальність має наступати, коли встановлено факт свідомої брехні, перекучення даних.

Виходячи з наведеного вище, у чинному законодавстві України, в юридичних тлумаченнях спостерігаються суттєві прогалини стосовно поняття «пропаганда», її видів, що або невиправдано звужує сутність правопорушень, або настільки розмиває їх зміст, що зачіпається закріплена Конституцією України свобода слова. Яке ж первісне значення слова «пропаганда», не модифіковане під завдання судової та правоохоронної діяльності?

Пропаганда — поширення і постійне глибоке та детальне роз'яснення яких-небудь ідей, поглядів, знань; ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, що має політичний або релігійний характер [2, с. 1162]. Пропагувати — поширювати і постійно, глибоко та детально роз'яснювати які-небудь ідеї, погляди, знання [2, с. 1162]. Пропаганда, як свідчать словникові статті, чітко, однозначно має дві складові — поширення та роз'яснення,

також може мати ідейний, політичний, релігійний зміст і націлена на вплив у суспільстві. До речі, будь-який публічний виступ передбачає вплив на аудиторію, певну масу людей. На відміну від пропаганди, агітація, окрім компоненти роз'яснення, передбачає активну складову — заклики до боротьби за якусь ідею, політику тощо або проти неї, переконання в чомусь, спонукання до чогось, це усна та писемна діяльність, спрямована на політичний та інший вплив на маси, спонукання до дій шляхом розповсюдження певних ідей, слоганів [2, с. 10 та ін.]. На сьогодні судовий експерт має писати «пропаганда», а розуміти під цим і «агітацію», тому що, з юридичної точки зору, поширення та роз'яснення ідей мало чим відрізняється від публічного висловлювання думок, міркувань, роздумів, оціночних суджень.

Наприклад, з юридичної точки зору, публічне роз'яснення того, що таке війна, її переваг у вирішенні тих чи інших суспільних, економічних проблем, її позитивних наслідків для певних прошарків населення тощо відноситься до категорії висловлювання і розповсюдження своїх поглядів, міркувань, реалізацією гарантованої Конституцією України свободи слова. Якщо особа не зупиняється на цьому, а публічно закликає до агресивної війни або до розв'язування іншого воєнного конфлікту [1; 3], виготовляє матеріали, які містять заклики вчиняти такі дії для їх подальшого розповсюдження, то тоді це вже дійсно буде злочином.

На мою думку, в юриспруденції слід домовитися про нове змістовне наповнення терміну «пропаганда», яке б включало і поняття агітації, і такі елементи, як беззаперечне схвалення чогось за наявності негативних сторін чи навпаки, однобічне висвітлення інформації за наявності певних суперечностей, безальтернативність запропонованого, тобто свідомо брехня шляхом замовчування, перекручення даних або вигадкування неіснуючих тощо, і таку складову, як — поширення з метою впливу на прийняття кимось певних рішень. При цьому, на мій погляд, визначення кожного виду пропаганди має чітко конкретизуватися за зазначеною змістовою моделлю. І ще одне: при оцінюванні матеріалів як пропаганди необхідно враховувати комунікативну ситуацію — наприклад, чи є це відповіддю на конкретно поставлене питання співрозмовником, об'єктивним нетенденційним аналізом історичних подій минулого, чи є це цитуванням якихось джерел із подальшим їх об'єктивним аналізом, а не вибірково однобічним цитуванням тощо.

Не претендуючи на безспірність, пропоную взяти за основу для подальшого опрацювання з юридичної точки зору визначення ***в частині об'єктивного змісту*** деяких видів пропаганди:

Враховуючи термінологію у воєнній сфері [1; 3], **пропаганда війни (окрім національно-визвольної)** — 1) публічні заклики, інші види схилання до агресивної війни або до розв'язання іншого воєнного конфлікту; 2) публічні беззаперечні схвалення, вихваляння агресивної війни, розв'язання іншого воєнного конфлікту як способу вирішення суперечностей політичного, економічного, етнічного і релігійного характеру між окремими країнами,

групами країн, всередині держави, без прив'язки до територіально-адміністративних утворень, державних кордонів; 3) публічне представлення агресивної війни або розв'язання іншого воєнного конфлікту як безальтернативного, єдино можливого, вимушеного обставинами способу вирішення зазначених вище суперечностей (незалежно від форми вираження вказаного у пп. 2, 3 — у вигляді тверджень, оціночних суджень, риторичних питань тощо).

Пропаганда расової, національної, релігійної нетерпимості (термін «винятковість», як було зазначено вище, має бути виключений) — 1) публічні заклики, інші види схиляння до розв'язання суперечностей етнічного, релігійного характеру насильницьким шляхом, до знищення, вигнання, депортації і тому подібного представників певної раси, національності, іншої етнічної групи, релігійної течії тощо; 2) публічне беззаперечне вихваляння властивостей, рис, вчинків, досягнень, демонстрація виключно або переважно позитивних якостей і т.ін. однієї раси, національності, іншої етнічної групи, релігії, конфесії тощо у контексті з тенденційною демонстрацією виключно або переважно негативної інформації, з якою не можна миритися, щодо інших раси, національності, етнічної групи, релігії, конфесії тощо (незалежно від форми вираження — у вигляді тверджень, оціночних суджень, риторичних питань тощо); 3) публічне тенденційне представлення виключно або переважно негативної інформації, з якою не можна миритися, щодо певної раси, національності, іншої етнічної групи, релігії, конфесії тощо (незалежно від форми вираження — у вигляді тверджень, оціночних суджень, риторичних питань тощо).

У визначенні пропаганди **культу насильства і жорстокості** в частині розкриття технології насильства і вбивств, методів виготовлення та використання пристосувань для катування тощо я б додала — з метою спонукання до насильницьких дій, жорстокого поводження, виправдування останніх і тому подібне, а також якимось чином розповсюдила би дане визначення не тільки на людей, а й на тварин як об'єкт злочинного посягання.

Пропаганда вживання шкідливих для здоров'я людини засобів, речовин (надається перелік) — заклики та інші види схиляння до вживання зазначених засобів, речовин (якщо йдеться не про застосування в медичних цілях), вихваляння, однобічне висвітлення їх позитивних якостей при замовчуванні негативних наслідків від їх споживання або перекручуванні інформації щодо останніх, доведення, створення враження, що таке вживання є нормою суспільної поведінки, широко розповсюдженим явищем, яке не заслуговує на осуд, необхідним, найкращим, найпростішим шляхом для досягнення певних позитивних результатів (наприклад, посилення у даному контексті на вживання цих засобів і речовин відомими, популярними особами, пов'язування вживання засобів і речовин із стимулюванням творчої діяльності, появою впевненості, розкутості, виходом із депресії і т.ін.) тощо.

Пропаганда самогубства — заклики та інші види схиляння людини до умисного позбавлення себе життя, доведення, створення враження, що само-

губство є розповсюдженим явищем, яке об'єктивно не заслуговує на осуд, найкращим (гордим, героїчним і т. п.), найпростішим, необхідним, єдиним правильним шляхом виходу із ситуації, яка склалася, ознакою неординарності, сили духу людини, способом її переходу у кращий світ, задля реінкарнації тощо.

Це далеко не повний перелік видів деструктивної пропаганди, яка призводить до загострення відносин, ескалації напруженості, виникнення воєнних конфліктів між різними верствами населення всередині країни, між державами, між представниками певних рас, національностей, релігійних конфесій, між носіями певних ідеологічних поглядів, призводить до нанесення шкоди психічному і фізичному здоров'ю людей, до вчинення самогубств, до жорстокого поводження з тваринами, до руйнування моральних устоїв суспільства тощо.

Підсумовуючи викладене, хочу нагадати, що пропаганда — один із могутніших засобів маніпуляції свідомістю суспільства, який може як зцементувати український народ, так і зруйнувати всі наші спільні надбання. Якщо і в подальшому у чинному законодавстві спостерігатиметься такий безлад у визначенні поняття пропаганди, ми стикнемося або із безкарністю деструктивної пропаганди, або знов скотимося у темряву тотальної заборони інакомислення.

Перелік посилань

1. *Богданович В.Ю.* Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. Київ, 2003. 322 с.
2. *Великий тлумачний* словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, 2007. 1736 с.
3. *Воєнна доктрина* України: затв. Указом Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 // Законодавство України з питань військової сфери: зб. законів та інших нормат.-правових актів. Київ, 2005. Кн. 2. 488 с.
4. *Про засудження* комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст. 219 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 595-VIII від 14.07.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 37–38, ст. 366.
5. *Конституція* України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 5 лют. 2016: (офіц. текст). Київ, 2016. 64 с.
6. *Кримінальний процесуальний кодекс* України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ, 2012. 1223 с.
7. *Науково-практичний коментар* кримінального кодексу. 6-те вид., перероб. та доп. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ, 2009. 1236 с.
8. *Науково-практичний коментар* кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ, 2016. 1064 с.
9. *Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.* Толковный словарь русского языка: 80 000 слов и фразеолог. выражений / РАН, Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва, 1999. 944 с.

**ПОНЯТИЕ ПРОПАГАНДЫ:
ЮРИДИЧЕСКИЙ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ**

Т. В. Будко

В статье рассматриваются особенности толкования понятия пропаганды в юриспруденции и в судебно-лингвистической (семантико-текстуальной) экспертизе. Анализируются определения пропаганды в действующем уголовном и административном законодательстве Украины, а также в научно-практических комментариях к соответствующим статьям законов. Установлены существенные различия как в понимании пропаганды в различных сферах юриспруденции между собой, так и с толкованиями в языке. В юриспруденции, в том числе в законах, наблюдаются неоправданное сужение данного понятия, непозволительное расширение его содержания, а также вообще отсутствие его определения. Автором выявлены основные составляющие содержания понятия «пропаганда». Предлагается ввести в обиход понятие деструктивной пропаганды, а также предлагаются на обсуждение авторские определения пропаганды войны, пропаганды расовой, национальной, религиозной нетерпимости, пропаганды самоубийства, пропаганды употребления средств и веществ, наносящих ущерб здоровью человека, уточнения к существующему определению пропаганды культа насилия и жестокости. Доказано, что отсутствие должного внимания к вопросам деструктивной пропаганды со стороны юристов может привести как к безнаказанности ее осуществления, так и к тотальной борьбе с инакомыслием.

**THE CONCEPT OF PROPAGANDA:
LEGAL AND LINGUISTIC ASPECTS**

T. Budko

The article deals with the features of interpretation of the concept of propaganda in jurisprudence and in forensic-linguistic (semantic-textual) examination. Definitions of propaganda in the current criminal and administrative legislation of Ukraine are analyzed, as well as in scientific and practical comments on relevant articles of law. There are significant differences both in the understanding of propaganda in various areas of jurisprudence, and with interpretations in the language. In jurisprudence, including in laws, there is an unjustified narrowing of this concept, an inadmissible extension of its content, as well as the absence of its definition. The author reveals the main components of the content of the concept of “propaganda”. It is proposed to introduce the notion of destructive propaganda as well as the author’s definitions of propaganda of war, propaganda of racial, national, religious intolerance, propaganda of suicide, propaganda of the use of funds and substances harmful to human health, clarification to the existing definition of propaganda of the cult of violence and cruelty. It is proved that the lack of due attention to the issues of destructive propaganda on the part of lawyers can lead to both impunity for its implementation and to a total struggle against dissent.